

KS. JANUSZ SZULIST

Uniwersytet Mikołaja Kopernika
w Toruniu

ORCID: 0000-0002-0410-0565

Zasada prawdy w nauczaniu społecznym Benedykta XVI

DOI: <https://doi.org/10.26142/stgd-2018-009>

Streszczenie: Odniesienie do prawdy określa status człowieka w ramach doczesności, mając na uwadze porządek przewidziany przez Boga wobec stworzenia w wymiarze fizycznym i duchowym. Fundamentalne znaczenie prawdy dla społeczeństwa, jak sugeruje Benedykt XVI, związane jest z powołaniem człowieka, jak też z pragnieniem integralnego rozwoju wspólnot. Prawda społeczna funkcjonuje niejako w czterech obszarach. Po pierwsze, prawda wyraża ideę pokoju, a ponadto poznawanie prawdy dynamizuje ku pełni człowieczeństwa relacje wspólnotowe. Po drugie, prawda wskazuje na fundamentalne znaczenie wolności w świecie w zakresie upodmiotowienia jednostek, jak też w aspekcie suwerenności państw. Trzecim obszarem funkcjonowania prawdy jest kwestia wykonywania władzy. Rządzący realizują swój mandat na fundamencie zasad i wartości, które w obiektywny sposób warunkują osiągnięcie właściwych priorytetów w działalności politycznej. Ostatnim obszarem funkcjonowania prawdy jest dziedzina moralności laikatu. Politycy jako szczególna grupa osób – skoncentrowana wokół dobra wspólnego – są zobligowani do proklamowania w świecie „prawdy moralnej”. W artykule wykorzystano teksty z zakresu nauczania Benedykta XVI, przy zastosowaniu metody krytycznej analizy tekstu.

Słowa kluczowe: Benedykt XVI, prawda, wolność, godność osobowa, miłość w prawdzie, pokój.

The Principle of Truth in the Social Teaching of Benedict XVI

Summary: A reference to truth describes human status in temporal life taking into consideration the order intended by God towards creation in the physical and spiritual dimension. The fundamental significance of truth for society, as Benedict XVI suggests, is linked with the human vocation and the desire for the integral development of communities. Thus social truth functions in four spheres. The first one is peace, as truth expresses the idea of peace and knowing truth stimulates communal relations towards the fullness of humanity. Secondly, truth indicates the fundamental meaning of freedom in the world in terms of subjectivity of individuals but also in terms of sovereignty of states. The third area is the execution of power. The people in power shall exercise their mandate relying on principles and values which

objectively determine the right priorities of political activity. Finally, the fourth area is the morality of lay people. Politicians as a special group responsible for the common good are obliged to proclaim the “moral truth” in the world. The article offers a critical analysis of the texts of Pope Benedict XVI.

Keywords: Benedict XVI, truth, freedom, personal dignity, love in truth, peace

Wprowadzenie

W nauczaniu społecznym Kościoła prawda istnieje jako wartość¹ i jako zasada życia wspólnotowego. W kategorii wartości jest określana mianem celu lub też kryterium działania w ocenie działań społecznych i jednostkowych, a ściślej w zakresie zachowania tzw. parametru wewnętrznego, czyli godności osobowej i praw człowieka². W kategorii zasady stosowane jest natomiast określenie wierności prawdzie, która determinuje proces doskonalenia w wymiarze jednostkowym oraz społecznym³. Zagadnienie prawdy pojawia się w nauczaniu Benedykta XVI. W aspekcie wzorczym jest akcentowana kwestia Prawdy Najwyższej, utożsamianej z istnieniem Boga w zakresie posiadanych doskonałości. Boska prawda jest z natury otwarta na człowieka. W szerszym kontekście można stwierdzić, iż bogactwo prawdy Bożej jest udzielane światu. Aspekt wzorczy nie stanowi jednak jedynego wymiaru prawdy, gdyż w nauczaniu Benedykta XVI można mówić o prawdzie w znaczeniu funkcjonalnym. Ukierunkowanie na wartość prawdy skłania człowieka do działania, wyrażającego się zarówno w aktach, jak też w poznaniu. Odwołując się w tym momencie analiz do tradycji tomistycznej, należy zaakcentować związek epistemologii z moralnością. Środowiskiem urzeczywistniania prawdy jest jednostka oraz relacje wspólnotowe. Z tego też względu można mówić o społecznym charakterze prawdy, znajdującym zastosowanie nade wszystko w obszarze aktywności politycznych przy zachowaniu niezmiennego fundamentu etyczno-moralnego.

1. Opatrznościowe współdziałanie prawdy i miłości w społeczeństwie

W encyklice *Caritas in veritate* znajduje się określenie zasady miłości w prawdzie, która w ocenie Benedykta XVI jest fundamentem nauczania społecznego Kościoła⁴. Zarówno miłość, jak i prawda, przywołane w tejże zasadzie, najwyższą formę istnienia posiadają w Bogu⁵. Św. Jan nauczał, iż „Bóg jest miłością”. W Jezusie natomiast miało miejsce pełne objawienie prawdy o człowieku, o świecie i o Bogu. Miłość cechuje wszelkie relacje w porządku zbawczym i jest swoistego rodzaju

¹ Por. Jan XXIII, *Encyklika „Pacem in terris”*, Watykan 1963, 86 (cyt. dalej: PT).

² Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Sollicitudo rei socialis”*, Watykan 1987, 29 (cyt. dalej: SRS).

³ Por. Papieska Rada „Iustitia et Pax”, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005, 198 (cyt. dalej: KNSK).

⁴ Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, Watykan 2009, 1 (cyt. dalej: CV).

⁵ Por. J. Szulist, *Perspektywy ludzkiego rozwoju. Kluczowe zagadnienia encykliki „Caritas in veritate”*, Pelplin 2009, s. 30.

wyzwaniem w kształtowaniu doczesności w zakresie stosunków międzyludzkich. Źródłem miłości jest Bóg, który w pewnej mierze pozostanie dla człowieka niewidzialny, ale który również objawił swoją miłość w Jezusie Chrystusie, w aspekcie całego dzieła zbawienia, kontynuowanego po dzień dzisiejszy przez Kościół. Ów widzialny aspekt miłości nadprzyrodzonej, a więc również najpełniejszą formę objawienia Boga w historii ludzkości, w następujący sposób przedstawia Benedykt XVI w encyklice *Deus caritas est* (2005): „Bóg stał się widzialny: w Jezusie możemy oglądać Ojca (por. J 14,9). W rzeczywistości istnieje wiele możliwości widzenia Boga. W historii miłości, którą opowiada nam Biblia, Bóg wychodzi nam naprzeciw, próbuje nas zdobyć – aż do Ostatniej Wieczery, aż do Serca przebitego na krzyżu, aż do objawień Zmartwychwstałego i wielkich dzieł za pośrednictwem których, poprzez działanie Apostołów, przewodził rodzącemu się Kościołowi. Również w późniejszej historii Kościoła Pan nie był nieobecny: zawsze na nowo wychodzi nam naprzeciw – poprzez ludzi, w których objawia swą obecność; poprzez Słowo, w sakramentach, w sposób szczególny w Eucharystii”⁶. Objawienie w świecie Bożej miłości kształtuje ducha ofiary, jak też bezinteresowność i ciągłą gotowość do zaradzania przeróżnym stanom dysfunkcyjnym, a ściślej grzechowym. Miłość Boga w stosunku do Jezusa zawiera w sobie postulat do naśladowania, dzięki czemu zacieśniana jest jedność w całym porządku stworzenia⁷. Czynnikiem rozwoju człowieka stanowi poznawanie. Odniesienie do prawdy determinuje zatem dynamikę życia człowieka, który jest powołany do partycypowania w coraz wyższych wartościach. Prawda posiada przecież jako jeden z zasadniczych wymiar aksjologiczny, stymulujący stan spełnienia duchowego człowieka w kontekście obiektywnego porządku moralnego, danego przez miłującego Boga⁸.

Benedykt XVI, podkreślając znaczenie miłości w życiu człowieka i wspólnot, wskazuje na zależność pomiędzy sprawiedliwością a miłością w kontekście zasady dobra wspólnego: „Gdy miłość ożywia zaangażowanie na rzecz dobra wspólnego, ma ono większą wartość niż tylko świeckie i polityczne zaangażowanie. Jak każde zaangażowanie na rzecz sprawiedliwości, wpisuje się ono w świadectwo miłości Bożej, które działając w czasie przygotowuje wieczność”⁹. Uwzględnianie w porządku społecznym oraz politycznym wzajemnego odniesienia miłości i sprawiedliwości warunkuje ostatecznie rozwój, w ramach którego człowiek ma możliwość pozyskiwania dóbr wiecznych, będących doskonałym spełnieniem jednostkowych pragnień. Uwzględnianie w systemach społecznych miłości i sprawiedliwości czyni świat ludzkim miejscem, prawdziwie przychylnym człowiekowi. Koncentrowanie się tylko i wyłącznie na sprawiedliwości, przed czym przestrzega św. Jan Paweł II

⁶ Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*, Watykan 2005, 17 (cyt. dalej: DCE).

⁷ Por. T. Tułodziecki, *Teologia i antropologia w historiografii deuteronomicznej Rdz 1,1-4,1*, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 4 (2011), s. 17-18.

⁸ Por. E. Sienkiewicz, *Koncepcja „rewolucji wspólnotowej” w polskiej teologii uczestnictwa*, Poznań 2003, s. 168-169.

⁹ CV 7.

w encyklice *Dives in misericordia*¹⁰, kształtuje nieludzkie zachowania i struktury. „Nie ma takiego sprawiedliwego porządku państwowego, który mógłby sprawić, że posługa miłości byłaby zbędna. Kto usiłuje uwolnić się od miłości, będzie gotowy uwolnić się od człowieka jako człowieka”¹¹. Sprawiedliwość w stosunkach społecznych zakłada miłość. W takim tylko układzie odpowiada woli Bożej, w której zawarta jest priorytetowa troska o każdego człowieka¹².

Analizując kwestię podstaw porządku społecznego, Benedykt XVI wskazuje również na prawdę. Stanowi ona element składowy zasady miłości w prawdzie, przywołanej w encyklice *Caritas in veritate*. Podobnie jak w przypadku miłości, Stwórca to najwyższa forma i najdoskonalszy wyraz prawdy. „Dla chrześcijan imieniem prawdy jest Bóg. A obliczem dobra – Jezu Chrystus”¹³. Prawda, jak zauważa Papież, to pierwotny dar dla człowieka. Na fundamencie prawdy można skutecznie realizować właściwe sobie powołanie, cechujące się integralnością, zachowując postulaty zawarte w *Populorum progressio* Pawła VI¹⁴. Motywacja ku zgłębianiu prawdy jest zawarta w miłości¹⁵. W kontekście niniejszych analiz ważki problem stanowi nie tyle dynamika poznawania prawdy wynikająca z miłości, co przedmiot prawdy, determinujący ostatecznie specyfikę odniesień międzypersonalnych, a więc społecznych. „[Kościół – J. Sz.] Ma jednak misję prawdy do spełnienia, w każdym czasie i okolicznościach, dla społeczeństwa na miarę człowieka, jego godności i powołania. Bez prawdy człowiek skazuje się na empiryczną i sceptyczną wizję życia, niezdolną wznieść się ponad praxis, ponieważ nie interesuje jej dostrzeżenie wartości – a czasem nawet znaczeń – dzięki którym mogłaby ją osądzać i ukierunkować. Wierność człowiekowi wymaga wierności prawdzie, która jako jedyna gwarantuje wolność (por. J 8,32) i możliwość integralnego rozwoju ludzkiego”¹⁶. Przedmiotem prawdy, skutecznie kształtującej relacje społeczne, jest godność osobowa i prawa człowieka. Niepodważalna godność osoby ludzkiej wynika z podobieństwa człowieka do Boga, zapisanego w Księdze Rodzaju (1,27). Osoba podobna Bogu została obdarowana rozumem i wolną wolą, które umożliwiają proces dalszego stwarzania świata, to jest w aspekcie czynienia sobie doczesności poddaną (nie naruszając przy tym porządku stworzenia, czyniąc je poprzez niesprawiedliwe użytkowanie niezdadnym dla kolejnych pokoleń¹⁷). Wyznacznikiem relacji człowieka do świata, w tym również do innych ludzi, jest zachowanie zasady personalizmu¹⁸. Czynienie świata

¹⁰ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Dives in misericordia”*, Watykan 1980, 12 (cyt. dalej: DiM).

¹¹ DCE 28b.

¹² Por. W. Wesoly, *Sprawiedliwość w nauczaniu Kościoła katolickiego*, „Studia Warmińskie” XLVII (2010), s. 282-283.

¹³ Benedykt XVI, *Poszukiwanie prawdy nie stanowi zagrożenia dla tolerancji czy pluralizmu kulturowego*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 11-12 (2009), s. 13.

¹⁴ Por. Paweł VI, *Encyklika „Populorum progressio”*, Watykan 1967, 14 (cyt. dalej: PP).

¹⁵ Por. CV 6.

¹⁶ Tamże, 9.

¹⁷ Por. Franciszek, *Encyklika „Laudato si”*, Watykan 2015, 160 (cyt. dalej: LSi).

¹⁸ Por. KNSK 106.

poddanym winno więc dokonywać się w zgodzie z zasadami rozumu, mając na uwadze również godziwość warunków życia przyszłych pokoleń¹⁹.

Przedmiotem prawdy jako wartości życia społecznego jest nie tylko wyjątkowy status człowieka, wynikający z relacji do Boga (a ściślej z relacji pomiędzy Stwórcą a stworzeniem), ale nade wszystko wolność, która jako fundamentalny wyznacznik bytowania osobowego została scharakteryzowana w *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*. „Prawdziwa (...) wolność to wzniosły znak obrazu Boga w człowieku. Bóg bowiem chciał dać człowiekowi możliwość rozstrzygnięcia o swoim losie, tak aby z własnej woli szukał swojego Stworzyciela i trwając przy Nim w wolności, osiągał pełną i błogosławioną doskonałość”²⁰. Wolność wyraża własność typowo osobową, ukierunkowaną na rozwój osoby, co akcentował również Benedykt XVI w encyklice *Caritas in veritate*²¹. Źródłem wolnych aktów jest świadoma wewnętrzna dyspozycja człowieka, która przyjmuje w dalszej kolejności formę czynów, wyrażających przykładowo geniusz myśli ludzkiej²². Benedykt XVI nieprzypadkowo zwracał uwagę na fakt, iż wolność religijna jest źródłem pozostałych praw i obowiązków człowieka, których realizacja stanowi przejaw szeroko rozumianego procesu humanizacji świata²³.

Przedmiotem prawdy w realiach społecznych jest jednak nie tylko doczesność, ale także czynniki związane z życiem nadprzyrodzonym. Benedykt XVI – powołując się na swego poprzednika Pawła VI – w następujący sposób zarysował ów nadprzyrodzony aspekt prawdy, ugruntowany w misji zbawczej Chrystusa w świecie: „(...) głoszenie Chrystusa jest pierwszym i zasadniczym czynnikiem rozwoju i pozostawił nam zadanie kroczenia drogą rozwoju całym naszym sercem i całym naszym umysłem, to znaczy z żarem miłości i mądrością prawdy. To pierwotna prawda miłości Bożej, darowana nam łaska, otwiera nasze życie na dar i umożliwia nadzieję na ‘rozwój całego człowieka i wszystkich ludzi’ (...)”²⁴. Poznawanie prawdy o Bogu i człowieku, które przekłada się na urzeczywistnianie orędzia Bożego w świecie, skutkuje partycypowaniem na coraz większą skalę w wieczności. Sumienne poszukiwanie prawdy sprawia, iż człowiek ma świadomość istnienia poza doczesnością również trwającej wiecznie transcendencji, w kontekście której istnienie na ziemi może być traktowane jako czas próby albo czas pielgrzymowania do pełnego życia w Boskiej wiekuistości. Wspólnota istniejąca wokół tak rozumianej prawdy obejmuje zatem

¹⁹ Konieczność zapewnienia godziwości bytowania przyszłym pokoleniom jest szczególnie postulowana w aspekcie rozwiązania kwestii ekologicznej. Każdy człowiek ma bowiem niezmiennie prawo do czystego środowiska. Por. LSi 160.

²⁰ *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, 17 (cyt. dalej: KDK).

²¹ CV 9.

²² Por. KDK 17.

²³ Por. Benedykt XVI, *Prawo do wolności religijnej jest ściśle związane z godnością każdego człowieka*, „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 7 (2011), s. 19.

²⁴ CV 8.

wymiar skończony oraz aspekt nieskończoności istnienia człowieka²⁵.

2. Obszary funkcjonowania prawdy społecznej

Pierwszym obszarem funkcjonowania prawdy jest pokój wewnątrz państwa, a w konsekwencji w relacji między narodami. Precyzyjne dookreślenie związku pomiędzy prawdą a pokojem domaga się przywołania sprawiedliwości, będącej fundamentem uporządkowanych relacji międzyosobowych oraz stosunków właściwych wspólnotom²⁶. W tejże kwestii Benedykt XVI zajmuje stanowisko pokrewne postulatowi Jana XXIII, wyrażonym chociażby w encyklice *Pacem in terris*, przyjmującej techniczną nazwę „statycznej koncepcji pokoju”²⁷. Człowiek mianowicie istnieje w świecie, który stworzył Bóg. W ramach rzeczywistości doczesnej są artykułowane potrzeby człowieka, znajdujące się pod kontrolą rozumu. Racjonalność jednostkowa jest skuteczną zaporą przed zniewoleniem osoby na skutek oddziaływania nieokreślonych instynktów. Rozum powoduje, iż człowiek w sposób stwórczy może wykorzystywać swoje naturalne uzdolnienia i skłonności, ubogacając świat własnym immanentnym dobrem²⁸. Jednocześnie przesłanki natury rozumowej decydują o odpowiedzialności człowieka w zakresie podejmowanego przezeń działania, jak też odkrywania prawdy o sobie i bliźnich, kształtując przy tym ład odpowiadający porządkowi Bożemu²⁹. Kierowanie się prawdą wyraża postawę otwarcia na drugiego człowieka, przyjmując jednocześnie za nienaruszalne principium godność osobową i prawa człowieka jako fundamenty życia społecznego. Logika rozumowania papieskiego zmierza do wskazania partnerstwa jako zasadniczego warunku, by umacniać w świecie jedność, a więc pokój, na gruncie prawdy o człowieku. „Przeciwieństwem kłamstwa są prawda i prawdomówność, które prowadzą do spotkania z drugim człowiekiem, do uznania go do zgody: blask właściwy prawdzie – splendor veritatis – sprawia, że musi się ona upowszechniać; zaś umiłowanie prawdy – mocą swego naturalnego dynamizmu – prowadzi do obiektywnego i bezstronnego zrozumienia jej i do dzielenia się z innymi, wbrew wszelkim trudnościom”³⁰. Przyjęcie prawdy o człowieku, która jest zasadniczym elementem sprawiedliwości czy też jej fundamentalnym kryterium, zmierza do osiągnięcia stanu pojednania. Przejawem wprowadzania w życie sprawiedliwości, bazującej na prawdzie o człowieku, jest brak podziałów społecznych, szczególnie w zakresie podziału dóbr³¹. Jedność społecz-

²⁵ Por. tamże, 7.

²⁶ Por. tenże, *Trzeba budować pokój oparty na prawdzie*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 4 (2006), s. 21.

²⁷ PT 171.

²⁸ Por. J. Lewandowski, *Perspektywy pokoju u papieży: bł. Jana XXIII i Jana Pawła II*, w: *Problematyka pokoju u papieży Jana XXIII i Jana Pawła II. W 25. rocznicę pontyfikatu Jana Pawła II i 40. rocznicę „Pacem in terris”*, red. J. Lewandowski, Ząbki 2004, s. 43-44.

²⁹ Por. tamże, s. 47.

³⁰ Benedykt XVI, *Trzeba budować pokój oparty na prawdzie*, s. 21.

³¹ Por. tenże, *Solidaryzujemy się z wszystkimi w trosce o dobro człowieka*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 3 (2007), s. 56.

na, ukształtowana na gruncie prawdy, oznacza przewyższenie kłamstwa, a nade wszystko tendencji do dominacji. W ramach tychże tendencji, w oparciu o posiadane zasoby lub też na gruncie zabsolutyzowanej motywacji religijnej, ma bowiem miejsce narzucanie słabszym podmiotom własnej ideologii przy użyciu przemocy. Tego typu procesy jawnej niesprawiedliwości uniemożliwiają rozwój, pogłębiając przy tym podziały społeczne i obopólną wrogość³². W przeciwieństwie do podobnych tendencji chrześcijaństwo proponuje koncepcję Prawdy Najwyższej, czyli Boga, który jednoczy więzami miłości, sprzecznymi ze stosowaniem jakiegokolwiek siły³³. Realizowanie w świecie postulatów miłości Bożej ukazuje prawdę o naturze aktu stwórczego, obejmującego wszystkich ludzi bez wyjątku, motywując ku rozwojowi w perspektywie doczesności i wieczności. Porządek Boży, ukształtowany na gruncie prawdy objawionej, określa profil cywilizacji miłości w stosunku do człowieka jako istoty obdarzonej rozumem i wolną wolą – tożsamy z stanem pokoju³⁴.

W życiu politycznym funkcjonowanie prawdy społecznej jest nieodłącznie związane z zagwarantowaniem wolności³⁵. W *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”* wskazuje się na wolność jako fundamentalną cechę człowieka, ukonstytuowaną bezpośrednio w naturze osobowej. Zachowanie wolności jednostkowej jest równoznaczne w pewnej mierze z nie naruszalnością godności człowieka³⁶. Walka o wolność wyraża się zatem w trosce o integralność bytu osobowego³⁷. Soborowa koncepcja wolności warunkuje jednak nie tylko personalistyczny aspekt wymiaru doczesnego, ale jest czynnikiem dynamizującym odniesienia, czyli postuluje niejako wzrost w doskonałości jednostkowej i społecznej, gdzie punktem docelowym jest pełne partycypowanie w Boskiej doskonałości w ramach królestwa Bożego. „Prawdziwa (...) wolność to wzniosły znak obrazu Boga w człowieku. Bóg bowiem chciał dać człowiekowi możliwość rozstrzygnięcia o własnym losie, tak aby z własnej woli szukał swego Stwórcy i trwając przy Nim w wolności, osiągał pełną i błogosławioną doskonałość. Godność człowieka wymaga więc, aby działał on według świadomego i wolnego wyboru, to znaczy osobiście, poruszany i kierowany od wewnątrz, a nie pod wpływem ślepego impulsu wewnętrznego czy czysto zewnętrznego przymusu”³⁸. Zdolność decydowania o własnym losie – wyrażająca prawdę o człowieku w zakresie jego powołania – jest wydoskonalana za sprawą daru łaski. Bóg więc nie tylko stworzył człowieka, ale nieustannie uzdalnia osoby do partycypowania w Najwyższej Prawdzie po-

³² Por. tenże, *Trzeba budować pokój oparty na prawdzie*, s. 21-22.

³³ Por. tenże, *Poszukiwanie prawdy nie stanowi zagrożenia dla tolerancji czy pluralizmu kulturowego*, s. 13.

³⁴ Por. KNSK 580-581.

³⁵ Por. Benedykt XVI, *Trzeba budować pokój oparty na prawdzie*, s. 22.

³⁶ Por. J. J. Mrozek, *Godność osoby ludzkiej jako źródło praw człowieka i obywatela*, „Civitas et Lex” 1 (2014), s. 45.

³⁷ Por. Z. Kędzia, *Prawo człowieka do integralności*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, LI/3 (1989), s. 20-21.

³⁸ KDK 17.

przez dokonywanie wyborów zgodnych z naturalnymi uwarunkowaniami jednostki³⁹. Zależności właściwe analizom filozoficznym i refleksji teologicznej znajdują bezpośrednie zastosowanie w praktyce relacji międzyludzkich⁴⁰. Romano Guardini zwrócił uwagę na istnienie „wolności w stosunkach osobistych”. Każdy człowiek jest obdarowany „poczuciem wspólnoty”, która zasadza się na spotkaniach osobowych, będących skutkiem nieskrępowanego wyboru i określających jednocześnie tożsamość w wymiarze jednostkowym oraz społecznym⁴¹. Według Benedykta XVI wolność w kontekście prawdy wyraża się w takim układzie odniesień, kiedy każdy naród ma zapewnioną swobodę dostępu do prawdy oraz zagwarantowaną autonomię w prezentowaniu własnej prawdy. Postulowana w ten sposób wolność posiada granice w suwerenności innych podmiotów. Koniecznym założeniem jest przy tym niestosowanie przemocy bez względu na jej formę, zarówno przemocy werbalnej, jak i fizycznej⁴².

Znaczenie prawdy w kontekście życia politycznego dotyczy systemów wykonywania władzy. W tymże kontekście Benedykt XVI odnosi się do demokracji, która winna być ugruntowana na fundamencie etyczno-moralnym, rozpoznawanym w sumieniu⁴³. Centralnym elementem owego fundamentu etyczno-moralnego są prawa człowieka, upodmiotowione w jednostce będącej osobą. Joseph Ratzinger sytuuje prawa człowieka w ramach prawa naturalnego, określającego ostatecznie profil odniesień społecznych: „(...) elementem prawa naturalnego, który przynajmniej w epoce nowożytnej chciano traktować jako prawo racjonalne (...), są prawa człowieka. Nie sposób ich zrozumieć bez założenia, że człowiek jako człowiek, tylko na podstawie przynależności do gatunku ludzkiego, jest podmiotem praw, a więc bez założenia, że sam fakt bycia istotą ludzką jest nośnikiem wartości i norm, które winny być odkrywane, a nie wymyślane”⁴⁴. Naturalne uprawnienia każdego człowieka nie są czymś dodanym lub też przypisywanym na zasadzie uznaniowości, lecz ukonstytuowanym w naturze ludzkiej. Funkcjonowanie społeczności na bazie prawdy o człowieku wyraża się zatem w procesie podnoszenia świadomości jednostkowej w zakresie owych uprawnień. Procesy humanizacji są więc równoznaczne z rozpowszechnieniem (w teorii i praktyce) godności osobowej oraz praw człowieka⁴⁵. W nawiązaniu do nauczania Jana XXIII należy zwrócić uwagę na zależność, iż postulatом zgłaszany w formie praw odpowiadają obowiązki⁴⁶. Dopiero w ten sposób można kształtować więzi społeczne, gwarantujące zachowanie dóbr osobo-

³⁹ Por. tamże.

⁴⁰ Por. B. Drożdż, *Prawda warunkiem wolności religijnej*, „Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne”, 1/16 (2010), s. 23-24.

⁴¹ Por. R. Guardini, *Wolność – łaska – łos. Rozważanie o sensie istnienia*, Kraków 1995, s. 45-46.

⁴² Por. Benedykt XVI, *Trzeba budować pokój oparty na prawdzie*, s. 22.

⁴³ Por. tenże, *Solidaryzujemy się z wszystkimi w trosce o dobro człowieka*, s. 56.

⁴⁴ Por. tenże, *Europa. Jej podwaliny dzisiaj i jutro*, Kielce 2005, s. 74.

⁴⁵ Por. tamże.

⁴⁶ Por. PT 28.

wych wszystkich członków danej wspólnoty czy szerszych społeczności⁴⁷. Zachowanie fundamentu etyczno-moralnego we współczesnych systemach społecznych jest warunkiem koniecznym urzeczywistniania państwa prawa, którego rozstrzygnięcia są rzeczywiście skoncentrowane wokół integralnego dobra osoby. Probierzem zaistnienia państwa prawa – troszczącego się o każdego obywatela bez wyjątku – jest szeroki zakres opieki, oferowanej przez państwo jednostkom marginalizowanym. Bezinteresowna troska o każdego człowieka na kanwie prawdy społecznej w opinii Benedykta XVI stanowi wkład cywilizacji zachodniej w ogólny rozwój społeczności światowej⁴⁸. W nauczaniu społecznym Kościoła zgłaszany jest przeciwieństwo postulat solidarności i wolności, bazujących na sprawiedliwości ludzkiej, czyli posiadającej niepodważalne kryterium w godności osobowej i prawach człowieka. „Aby rozwój był pełny, winien urzeczywistnić się w ramach solidarności i wolności, bez poświęcania pod jakimkolwiek pozorem jednej czy drugiej. Moralny charakter rozwoju i działanie na jego korzyść uwidacznia się w pełni wówczas, gdy należycie przestrzegane są wszystkie wymogi płynące z porządku prawdy i dobra, właściwego istocie ludzkiej”⁴⁹. Zachowanie prawdy społecznej warunkuje rozwój ogólnoludzki⁵⁰, będący skutecznym antidotum przeciwko podziałom właściwym minionemu stuleciu⁵¹. Natomiast kwestionowanie prawdy moralnej czy działanie ograniczające bezpośrednio wolność sumienia kształtuje niehumanitarne, despotyczne państwa, w których człowiek traktowany jest jak przedmiot. Owe niesprawiedliwości doświadczają z reguły najslabsi członkowie społeczeństwa⁵². Niebezpieczeństwo takiego niemoralnego traktowania obywateli jest właściwe zarówno kierunkom myśli liberalnej, jak i marksistowskiej⁵³.

W polityce państwowej pełniący odpowiedzialne funkcje na mocy wyborów czy też wprost z nadania partyjnego są zobowiązani do propagowania w świecie prawdy moralnej, co jednocześnie określa etos tychże osób w doczesności. Rozpowszechnianie prawdy moralnej leży potencjalnie w gestii każdego człowieka, z uwagi na naturalne uwarunkowania rozumu i wolnej woli. Prawda moralna jest więc właściwa całemu rodzajowi ludzkiemu⁵⁴. W określeniu porządku moralnego kluczowe jest odniesienie do Boga. Przyjęcie istnienia Absolutu warunkuje stabilność porządku prawdy. Jest to również skuteczne antidotum przeciwko różnego rodzaju próbom zawłaszczania prawdy społecznej, czyniących z niej narzędzie walki poli-

⁴⁷ Por J. Szulist, *W Bogu początek. Reinterpretacja koncepcji pokoju bł. Jana XXIII w nauczaniu społecznym Benedykta XVI*, Pelplin 2013, s. 56-58.

⁴⁸ Por. Benedykt XVI, *Chcę być rzecznikiem tych, którzy nie mają głosu*, „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 10-11 (2007), s. 17.

⁴⁹ SRS 33.

⁵⁰ Por. PP 17.

⁵¹ Por. Jan XXIII, *Encyklika „Mater et magistra”*, Watykan 1961, 69 (cyt. dalej: MeM).

⁵² Por. Benedykt XVI, *Solidaryzujemy się z wszystkimi w trosce o dobro człowieka*, s. 56.

⁵³ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Laborem exercens”*, Watykan 1981, 14 (cyt. dalej: LE).

⁵⁴ Por. Benedykt XVI, *Trzy sposoby propagowania prawdy moralnej w życiu publicznym*, „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 8-9 (2010), s. 10.

tycznej. Dopiero w kontekście Bożej nauki można określać obiektywny porządek, dla którego punktem odniesienia będzie integralny rozwój⁵⁵ ku pełnemu partycypowaniu w Boskiej rzeczywistości⁵⁶. Podczas spotkania z władzami i korpusem dyplomatycznym w Nikozji na Cyprze (dn. 5 czerwca 2010 r.) Benedykt XVI określił trzy sposoby propagowania prawdy moralnej w świecie, szczególnie w środowisku polityki. Pierwszy sposób wyraża się w permanentnym odniesieniu do faktów oraz przy zachowaniu poczucia odpowiedzialności. Wskazanie najbardziej optymalnego rozwiązania – w aspekcie moralności – zakłada obiektywny i wszechstronny ogląd sytuacji. Człowiek egzystuje bowiem zawsze w konkretnej sytuacji, w której podejmowane są decyzje. Operowanie jedynie na poziomie ogólnych norm generuje pozorne rozwiązania. Z tego też względu normy muszą zawsze funkcjonować w relacji do rzeczywistości⁵⁷. Drugi sposób propagowania prawdy moralnej wyraża się w „dekonstrukcji ideologii politycznych”. Przywołany przez Benedykta XVI proces dekonstrukcji zachodzi poprzez odwołanie do obiektywnego porządku moralnego. Ideolodzy zawłaszczają bowiem w nieuprawniony sposób interpretacje i systemy wartości, narzucane w dalszej kolejności społeczeństwu, najczęściej przy użyciu siły⁵⁸. Trzeci sposób głoszenia prawdy moralnej polega na wyprowadzaniu przepisów prawa z norm prawa naturalnego. Benedykt XVI ma świadomość, iż proces konkretyzacji prawa (mający na celu ukształtowanie obiektywnych systemów prawnych) jest niezwykle żmudny z uwagi na zaborczość indywidualnych interesów jednostek lub na skutek imperialnych tendencji wspólnot państwowych. Obiektywny porządek prawdy – wyrażający prawdę moralną – skutkuje takimi wartościami, jak „rozumienie, sprawiedliwość i pokój”⁵⁹. Ukierunkowanie aksjologiczne człowieka stanowi zaporę przed zakusami totalitarnego myślenia⁶⁰. Zawłaszczanie wartości przez politykę przy świadomym podważaniu istnienia Boga kreuje układ odniesień destrukcyjnych ostatecznie dla człowieka. Wymownym przykładem tego typu niebezpieczeństwa jest współczesna historia wielu państw europejskich, takich jak Włochy, Hiszpania, Francja czy Niemcy⁶¹.

Zakończenie

Prawda stanowi jedną z zasadniczych kwestii, analizowanych w kontekście życia społecznego. Wartość bądź zasada prawdy w ramach odniesień międzyosobowych współwystępuje z miłością. W odwołaniu do encykliki *Caritas in veritate* można

⁵⁵ Por. W. J. Hoye, *Demokracja a chrześcijaństwo. Chrześcijańska odpowiedzialność za zasady demokracji*, Kraków 2003, s. 106-107.

⁵⁶ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2009, 375 (cyt. dalej: KKK).

⁵⁷ Por. Benedykt XVI, *Trzy sposoby propagowania prawdy moralnej w życiu publicznym*, s. 11.

⁵⁸ Por. tamże.

⁵⁹ Por. tamże.

⁶⁰ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, Watykan 1991, 25 (cyt. dalej: CA).

⁶¹ Por. H. Juros, *Kościół – kultura – Europa. Katolicka nauka społeczna wobec współczesności*, Lublin 1997, s. 267-269.

mówić o istotowej zależności pomiędzy prawdą a miłością. Umiłowanie prawdy w kontekście przyrodzoności i nadprzyrodzoności potwierdza wyjątkowy status człowieka w społeczeństwie. Określa również kierunki rozwoju wspólnot, mając na uwadze coraz pełniejsze urzeczywistnianie postulatów dobra wspólnego jako czynnika skutecznie humanizującego relacje. W nauczaniu Benedykta XVI wskazać można cztery obszary funkcjonowania prawdy społecznej, będące jednocześnie przedmiotem tejże prawdy. Pierwszy obszar to pokój, zarówno w statycznym, jak i dynamicznym wymiarze. Prawda społeczna jest tożsama z pokojem w świecie w zakresie zachowania nienaruszalnych praw i godności osobowej. Humanizacja społeczeństwa wyznacza najpewniejszą ścieżkę integralnego rozwoju, czyniąc świat jeszcze bardziej ludzkim. Drugim obszarem zastosowania prawdy jest wolność. Świadome i wolne akty człowieka stanowią punkt wyjścia w procesie doskonalenia doczesnego i w aspekcie wieczności. Wolność wynika z natury człowieka, w czym realizuje się nawiązanie do nauczania Soboru Watykańskiego II. Jednocześnie wolne akty woli zakładają nienaruszalność innych osób oraz wspólnot, co znajduje zastosowanie przykładowo w relacjach międzynarodowych. Trzeci obszar prawdy obejmuje systemy wykonywania władzy, w tym nade wszystko demokracji. W tejże kwestii Benedykt XVI nawiązuje wprost do sugestii zawartych chociażby w encyklice *Centesimus annus* Jana Pawła II o konieczności istnienia fundamentu etycznego dla władzy, który określa jednocześnie granice prawości w państwie. Czwarty obszar dotyczy aktywności politycznej w zakresie propagowania prawdy moralnej. Prawda społeczna winna się cechować realizmem i odpowiedzialnością, które skutecznie przyczyniają się do dekonstruowania wszelkich ideologii.

Literatura

- Benedykt XVI, *Chcę być rzecznikiem tych, którzy nie mają głosu*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 10-11 (2007), s. 16-19.
- Benedykt XVI, Encyklika „*Caritas in veritate*”, Watykan 2009.
- Benedykt XVI, Encyklika „*Deus caritas est*”, Watykan 2005.
- Benedykt XVI, *Poszukiwanie prawdy nie stanowi zagrożenia dla tolerancji czy pluralizmu kulturowego*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 11-12 (2009), s. 13-15.
- Benedykt XVI, *Prawo do wolności religijnej jest ściśle związane z godnością każdego człowieka*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 7 (2011), s. 19-20.
- Benedykt XVI, *Solidaryzujemy się z wszystkimi w trosce o dobro człowieka*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 3 (2007), s. 55-56.
- Benedykt XVI, *Trzeba budować pokój oparty na prawdzie*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 4 (2006), s. 20-23.
- Benedykt XVI, *Trzy sposoby propagowania prawdy moralnej w życiu publicznym*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 8-9 (2010), s. 10-11.
- Drożdż, B., *Prawda warunkiem wolności religijnej*, „Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne”, 1/16 (2010), s. 19-28.
- Franciszek, Encyklika „*Laudato si*”, Watykan 2015.
- Guardini, R., *Wolność – łaska – los. Rozważanie o sensie istnienia*, Kraków 1995.
- Hoye, W.J., *Demokracja a chrześcijaństwo. Chrześcijańska odpowiedzialność za zasady demokracji*, Kraków 2003.

- Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, Watykan 1991.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Dives in misericordia”*, Watykan 1980.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Laborem exercens”*, Watykan 1981.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Sollicitudo rei socialis”*, Watykan 1987.
- Jan XXIII, *Encyklika „Mater et magistra”*, Watykan 1961.
- Jan XXIII, *Encyklika „Pacem in terris”*, Watykan 1963.
- Juros H., *Kościół – kultura – Europa. Katolicka nauka społeczna wobec współczesności*, Lublin 1997.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2009.
- Kędzia, Z., *Prawo człowieka do integralności*, „*Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*”, LI/3 (1989), s. 15-34.
- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 526-606.
- Lewandowski, J., *Perspektywy pokoju u papieżu: bł. Jana XXIII i Jana Pawła II*, w: *Problematyka pokoju u papieżu Jana XXIII i Jana Pawła II. W 25. rocznicę pontyfikatu Jana Pawła II i 40. rocznicę „Pacem in terris”*, red. J. Lewandowski, Ząbki 2004, s. 38-57.
- Mrozek, J.J., *Godność osoby ludzkiej jako źródło praw człowieka i obywatela*, „*Civitas et Lex*” 1 (2014), s. 41-47.
- Papieska Rada „*Iustitia et Pax*”, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005.
- Paweł VI, *Encyklika „Populorum progressio”*, Watykan 1967.
- Ratzinger, J., *Europa. Jej podwaliny dzisiaj i jutro*, Kielce 2005.
- Sienkiewicz, E., *Koncepcja „rewolucji wspólnotowej” w polskiej teologii uczestnictwa*, Poznań 2003.
- Szulist, J., *Perspektywy ludzkiego rozwoju. Kluczowe zagadnienia encykliki „Caritas in veritate”*, Pelplin 2009.
- Szulist, J., *W Bogu początek. Reinterpretacja koncepcji pokoju bł. Jana XXIII w nauczaniu społecznym Benedykta XVI*, Pelplin 2013.
- Tułodziecki, T., *Teologia i antropologia w historiografii deuteronomicznej Rdz 1,1-4,1*, „*Biblica et Patristica Thoruniensia*” 4 (2011), s. 11-26.
- Wesoły, W., *Sprawiedliwość w nauczaniu Kościoła katolickiego*, „*Studia Warmińskie*” XLVII (2010), s. 281-305.